

K diferenciaci českého vysokého školství

Doc. Ing. Mojmír Helísek, CSc., Vysoká škola finanční a správní, o. p. s.

Význam vzdělání bývá obvykle vysvětlován jeho přínosem k ekonomické prosperitě. Vzdělání je východiskem technologického pokroku a ten je zase převažujícím zdrojem růstu HDP na 1 obyvatele. Vyšší vzdělání je obvykle spojeno s vyšší flexibilitou a tudíž s nižší nezaměstnaností. Rostoucí vzdělání má nejen ekonomické přínosy, přispívá k všeobecné kultivaci společnosti. Od těchto úvah je jen krok k závěru „když dosahovat vzdělání, tak co nejvyššího.“ Příkladem je kampaň amerického prezidentského kandidáta J. Kerryho s heslem „Univerzitní vzdělání pro všechny.“ Na druhou stranu se ozývají i pochybnosti. Nevede kvantitativní nárůst k poklesu kvality? Neuzavírají se šance na postup lidem bez diplomu? Je masový nárůst „vysokoškolských“ pracovních míst vyvolaný nárůstem náročnosti práce nebo spíše nárůstem počtu absolventů vysokých škol? ¹ Zřejmě i zde platí „všeho s mírou.“ Koneckonců nejbohatší země na světě Lucembursko, jejíž HDP na 1 obyv. je více než třikrát vyšší než v ČR, měla v r. 2001 podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva 11 %, tedy stejně jako ČR (alespoň podle ministerstva školství).²

Jaká je úroveň vzdělanosti v ČR? K mezinárodnímu srovnání této úrovně jsou používány údaje o podílu obyvatelstva s určitým stupněm dosaženého vzdělání v rámci určitého věkového segmentu. Přitom však nejde o údaje o vysokoškolském vzdělání, nýbrž o dosažení tzv. **terciárního stupně vzdělání**, což je v našich podmínkách zhruba úroveň vyšší odborné školy (VOŠ) plus všech tří stupňů vysoké školy (VŠ). Pro srovnání poslouží následující údaje OECD:

Obyvatelstvo s terciárním vzděláním (2002)
procentní podíl v rámci populace 25 – 64 let

Dosažené vzdělání	ČR	Rakousko	Německo	USA	OECD průměr
Typ A	x	7	13	29	16
Typ B	x	7	10	9	8
Celkem	12	14	23	38	24

Typ A: vysokoškolské studium (bakalářské, magisterské, doktorské)

Typ B: nevysokoškolské pomaturitní studium (VOŠ, VŠ studium nesměřující k udělení titulu)

x ... údaje nejsou rozlišeny

Pramen: Education at a Glance. OECD, Paris 2004. Table A3.3

¹ Wolfová, A.: Mýtus o vzdělávání. O rizicích přehnané snahy o vysokoškolské vzdělání. Ekonom 37/2004.

² Údaj o ČR pochází z Výroční zprávy MŠMT za r. 2002, s. 20. Údaje OECD uvádí těchto 11 % za celé terciární vzdělávání a jeho vnitřní strukturu nerozlišují.

Na první pohled se tyto údaje jeví jako velmi nepříznivé.³ Tento dojem je však možno poněkud vylepšit vysvětlením (podle Ústavu pro informace ve vzdělávání), že část odborného vzdělání, které se v zahraničí uskutečňuje až na terciární úrovni (v našich podmínkách by šlo o VOŠ), probíhá u nás již na sekundární úrovni (na SOŠ). I přes toto zkreslení je však podíl obyvatelstva, získávajícího terciární vzdělání, možno hodnotit jako nedostatečný. Konkrétním záměrem MŠMT je dosáhnout toho, aby v r. 2005 počet studentů, přijímaných do terciárního vzdělávání, odpovídal 50 % věkové skupiny 19-letých (41 % na vysoké školy a 9 % na VOŠ), v r. 2009 pak 60 %.⁴

Jaké podmínky a okolnosti se dají očekávat při dalším rozvoji terciárního vzdělávání? Jeho nevysokoškolská složka, tj. VOŠ, vykazuje stabilizovaný počet škol, studentů i absolventů a jejich další nárůst se nepředpokládá. Dohánění světa bude tedy spočívat především v rostoucím počtu vysokoškoláků. Podívejme se nejprve na **kvantitativní vývoj vysokého školství** v posledních letech.⁵

- počet vysokých škol vzrostl z 23 v r. 1989 na 65 v r. polovině 2004 (z toho bylo 25 škol veřejných, 4 státní a 36 soukromých),
- počet studentů mezi akad. roky 1989/90 – 2002/03 vzrostl z 89 tis. na 249 tis., z toho na školách veřejných a státních dosáhl 241 tis., na školách soukromých 8 tis.,
- počet zapisovaných studentů do 1. ročníku (bez doktorských studijních programů) ve druhé polovině 90. let stagnoval; teprve od r. 2001 začal růst o 10 – 20 % ročně až dosáhl 58,3 tis. v r. 2002/03, z toho v soukromých VŠ 3,7 tis. (doktorandů asi 5 tis.). Nárůsty zapisovaných studentů na veřejných školách dosahují okolo 10 % ročně, na soukromých školách se po astronomických 72 % v r. 2001/02 (což bylo dáno nízkým výchozím základem) odhaduje na 30 % v r. 2003/04.

Odhady MŠMT dále předpokládají vytvoření nabídky pro nové studenty v r. 2005 okolo 60 tis. míst (včetně 5 tis. doktorandů). Ze srovnání tohoto záměru s dosavadním vývojem zápisů vyplývá dostatečná pružnost nabízené kapacity. To je možno vysvětlit (podle Koncepce reformy MŠMT):

- jednak zaváděním strukturovaného třístupňového studia, a to zejména **vysokým nárůstem studentů soukromých škol,**
- jednak využíváním rostoucí nabídky **distančních a kombinovaných forem studia** jak na veřejných, tak i na soukromých školách.

I přes tento kvantitativní nárůst nastupujících studentů považuje ministerská reforma vysokého školství za jednu ze dvou hlavních priorit „**rozšířit nabídku** vzdělávacích příležitostí.“⁶ Toho by mělo být dosaženo mj. vytvářením **veřejných vysokých škol neuniverzitního typu**, a to z „ambiciózních VOŠ.“ Těchto nových veřejných VŠ by mělo být nejvýše po jedné v každém kraji. Jako první vznikla v r. 2004 Vysoká škola polytechnická

³ Ze 30 zemí OECD je na stejné úrovni jako ČR Polsko, dalších 5 zemí má nižší úroveň (např. Itálie 10 %).

⁴ Dlouhodobý záměr MŠMT, s. 3, 14 (záměr je převzat i do Bílé knihy, s. 63, 65), Koncepce reformy MŠMT, s. 41. Podle poslední Výroční zprávy MŠMT (z r. 2004) dosáhl v r. 2002/03 tento ukazatel 36,5 % (s. 73). V USA bylo dosaženo 50 % v r. 1998/99.

⁵ Údaje vycházejí z Koncepce reformy MŠMT a z Výroční zprávy o stavu vysokého školství za r. 2002.

⁶ Koncepce reformy MŠMT, s. 29. Kvantifikace je vyjádřena jako výše uvedených 60 % přijatých do terciárního vzdělávání v r. 2009. Bílá kniha z r. 2001 (s. 65 – 66) předpokládala v r. 2005 počet studentů 250 tis. (z toho 10 tis. na soukromých VŠ). Tohoto počtu již bylo dosaženo v r. 2002/03.

v Jihlavě. Aktualizace Dlouhodobého záměru MŠMT pro r. 2004 navíc obsahuje podporu **zřizování dalších soukromých VŠ** za podmínky, že mají širší nabídku studijních programů a oborů, doporučených Akreditační komisí. V nejnovější aktualizaci pro r. 2005 je podpora nových veřejných neuniverzitních VŠ ještě zdůrazněna, o vzniku dalších soukromých VŠ však zde není ani zmínka. Také Koncepce reformy MŠMT (z r. 2004) se o nových soukromých VŠ nezmiňuje.

Dalším prostředkem ke zvýšení počtu absolventů terciárního vzdělání je přechod od dříve naprosto převažujícího dlouhého magisterského studia ke **strukturovanému třístupňovému studiu**, tj. samostatnému uzavřenému bakalářskému studiu, navazujícímu magisterskému studiu a doktorskému studiu. V současných počtech studentů (2002/03) sice stále převažují studenti v dlouhých a navazujících magisterských programech (64 %) nad studenty v bakalářských programech (27 %),⁷ vývoj však vykazuje rostoucí počet bakalářů při stagnujícím (přesněji řečeno od r. 2002 mírně klesajícím) počtu magistrů. Nastupujícím trendem je tudíž ukončené bakalářské studium s následným odchodem do praxe. Tento vývoj je explicitně podporován v záměrech MŠMT (vycházejících z Boloňské deklarace z r. 1999), dokonce s předpokládanou kvantifikací odcházejících bakalářů ve výši poloviny absolventů bakalářského studia v r. 2005. Jde o projev druhé z výše zmíněných priorit změn ve vysokoškolském vzdělávání, totiž **„rozdílnost nabídku vzdělávacích příležitostí.“**

V současnosti však, podle údajů OECD (za r. 2002) ukončuje VŠ v ČR v rámci čtyřletého a kratšího programu pouze 14 % studentů (např. v Německu 34 %, v Británii naopak 93 %).⁸

Jedním z nástrojů v rukou VŠ k prosazení většího zájmu o ukončení studia po dosažení bakalářského titulu, explicitně vyjádřeným v záměrech MŠMT, má být „přesun váhy a důležitosti“ **přijímacího řízení** do „výběrového a náročného“ magisterského stupně s omezeným počtem studentů.⁹ Dalším, pouze naznačeným, nástrojem je potřeba **snížení neúspěšnosti** studentů v bakalářských (a doktorských) programech.¹⁰ Výklad obou těchto nástrojů ve smyslu modifikace nároků na bakalářské studijní programy bude na jednotlivých vysokých školách jistě velmi různorodý.

Dalším aspektem akceptovatelnosti bakalářského studia jako ukončeného vysokoškolského vzdělání je jeho uznávání z hlediska zaměstnavatelů. Zde existují výrazně rozdílné přístupy – od bezproblémového přijetí po úporné odmítání, podložené i úpravou předpisů z požadavků na „vysokoškolské vzdělání“ na „magisterské vzdělání.“¹¹

Souhrnně vyjádřeno, jedním z očekávaných směrů diferenciací dalšího vývoje vysokých škol se zdá být **nárůst počtu neuniverzitních vysokých škol**, a to spíše v důsledku zakládání nových veřejných škol než nových soukromých škol.

Dalším směrem diferenciací bude **začlenění jednotlivých škol v třístupňovém systému studia**. Zde je možno odlišit dvě skupiny škol. Vzhledem k jednoznačnému akcentu na kvantitativní rozvoj bakalářského stupně se zdá být nepravděpodobným rozsáhlé rozšiřování stávajících akreditací soukromých škol na magisterský stupeň studia resp. totéž u

⁷ Studenti v doktorských programech činí 9 % (celkový počet zapsaných studentů byl 249 tis.).

⁸ Cit. OECD 2004, Table A3.1.

⁹ Koncepce reformy MŠMT, s. 40/41.

¹⁰ V r. 2002 úspěšně ukončilo bakalářský program 8,1 tis. studentů, neúspěšně však 7,7 tis. studentů. Největší neúspěšnost vykazují technické vědy, hned za nimi je ekonomie (jde ovšem o absolutní, nikoliv relativní údaje).

¹¹ Ministerstvo školství poukazuje na tyto změny zejména v justici, státní správě a ve svém vlastním resortu.

zamýšlených nových veřejných škol. Tato první skupina škol tedy zůstane u bakalářského stupně s odpovídající výukou.

V rámci druhé skupiny škol, tedy škol s magisterským resp. doktorským stupněm studia (což jsou především veřejné školy univerzitního typu a několik soukromých škol neuniverzitního typu) se dá očekávat pokračování trendu nárůstu bakalářů při odpovídající změně náročnosti bakalářského stupně studia. Diferenciace těchto škol bude probíhat ve směru jejich zapojení do výzkumu. Dá se očekávat postupná krystalizace škol s širokým záběrem výzkumu a se špičkovými výsledky (zřejmě především v technických oborech) a škol spíše vzdělávacích s výzkumem zaměřeným jen do několika málo oblastí.¹²

Literatura:

České školství v mezinárodním srovnání. Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha 2003.

Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol. MŠMT ČR, Praha 2000. Aktualizace pro r. 2004 a 2005.

Education at a Glance. OECD, Paris 2004. Detto 2003.

Ke společnosti znalostí. Výroční zpráva MŠMT za r. 2002. Ústav pro inf. ve vzdělávání, Praha 2004.

Koncepce reformy vysokého školství v ČR. MŠMT ČR, Praha 2004.

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (Bílá kniha). MŠMT ČR, Praha 2001.

Výroční zpráva o stavu vysokého školství za rok 2002. MŠMT ČR, Praha 2003.

---

¹² Bílá kniha klade akcent mírně odlišně, a to na univerzitní a neuniverzitní strukturu vysokých škol (s. 70).